

Dumitru-Cătălin ROGOJANU

IMAGINEA TORTIONARULUI COMUNIST

reflectata în memorialistica
universului concentraționar românesc
(1947-1989)

EDITURA
CETATEA
DE SCAUN

CUPRINS

Prefață.....	7
Cuvânt înainte	11
I. STRUCTURA, METODOLOGIA DE CERCETARE ȘI SURSELE	15
II. CĂLIMARA CU LACRIMI A MEMORIEI ÎNDURERATE.....	24
II.1. Memorialistica spațiului carceral comunist. Delimitări terminologice	24
II.2. Memorialistica de detenție: între istorie și literatură..	28
II.3. Rolul și funcțiile memorialisticii de detenție	40
II.4. Concluzii	43
III. ISTORIOGRAFIA MEMORIALISTICII GULAGULUI ROMÂNESC. SCURTĂ PREZENTARE	45
III.1. Introducere.....	45
III.2. Memorialistica Piteștiului.....	46
III.3. Memorialistica Aiudului.....	52
III.4. Memorialistica Jilavei.....	58
III.5. Memorialistica Gherlei	63
IV. PORTRETUL TORȚIONARULUI COMUNIST ROMÂN	68
IV.1. Tortura și torționarul. Delimitări conceptuale	68
IV.2. Limbajul și gestica torționarilor	74
IV.3. O viziune de ansamblu asupra profilului torționarului comunist român	100
IV.4. Portretul torționarului comunist reflectat în „memoria îndurerată și emoțională” a Elisabetei Rizea. O analiză interpretativă	110
V. TIPOLOGIA TORȚIONARILOR COMUNIȘTI	115
V.1. Categori multiple de torționari	115
V.2. Torționari răi – „buni”	123

V.3. Torționari incuți, frustrați, voyeurști și reconverțiți	129
V.4. Torționari zeloți, carieriști și sadici.....	133
V.5. Raportul anchetator - anchetat	136
V.6. Concluzii	146
VI. MEMORAREA ȘI REMEMORAREA SUFERINȚEI DIN GULAG. ASPECTE ISTORICE ȘI PSIHOISTORICE.....	147
VI.1. Memorarea și rememorarea suferinței din Gulagul românesc.....	147
VI.2. Suferința fizică și psihică în U.R.S.S și Polonia. Metode de tortură.....	152
VI.3. Coordonate teoretice și metodologice ale istoriei și psihoistoriei	157
VI.4. Considerații istorice și psihoistorice ale torționarismului comunist românesc.....	162
VI.5. Concluzii.....	166
VII. STUDIU DE CAZ. PORȚRETE DE TORȚIONARI: VASILE CIOLPAN ȘI PETRE GOICIU	167
VII.1. Portretul fizic, comportamental și moral al lui Vasile Ciolpan. Câteva aspecte psihoistorice	167
VII.2. Portretul „satrapului de la Gherla”: Petrache Goiciu	172
VIII. FEMEI -TORȚIONAR ÎN GULAGUL ROMÂNESC.....	183
VIII.1. Sadica Vida Nedici.....	183
VIII.2. Elena Tudor: Buna „Diri” sau cruda „Caligula”	190
VIII.3. Figuri „mărunte” de femei-torționar	194
CONCLUZII	203
BIBLIOGRAFIE	205

PREFAȚĂ

Cercetarea propusă de Cătălin Rogojanu în prezenta carte face parte la prima vedere din literatura istorică de investigație a opresiunii comuniste, cu scopuri vădite de producere a unui „dosar” și a unui „probatoriu” în cazul condamnării comunismului. În același sens lucrarea poate fi un exemplu de postare în spațiul public prin discursul istoriografic a unei teme de acuta actualitate și anume cea a juridicializării torționarilor comuniști. Deopotrivă cartea poate fi un exemplu de postare în discursul public al scrisului istoric într-o perioadă în care trecutul recent și trecutul imediat fac încă obiectul unor dezbateri privind confruntarea cu trecutul personal, biografic și modul în care conformismul și compromisul cu regimul comunist este de foarte mult ori instrumentat din punct de vedere politic.

De la o literatură în speță (istoria opresiunii comuniste, istoria sistemului concentraționar și penitenciar comunist) acest tip de cercetare face trecerea spre un amplu și nemărturisit sau necristalizat încă, proiect dedicat comunismului imaginar sau comunismului în imaginarul colectiv. Din acest motiv credem că alocarea imagologică a unui astfel de subiect ar limita posibilități fertile și multiple de lectură a unui trecut traumatic și a cărui recuperare istoriografică este pe cât de complexă pe atât de dificilă.

Pornind de la cele mai inovative interpretări – de cele mai multe ori extraistoriografice- ale reconstituirii unui trecut traumatizat ce a marcat într-un mod indelebil memoria individuală, redarea realității tragice se produce astfel într-un mod transfigurativ ce asumă literatura, psihoistoria, psihologia, ficțiunea, și care soluționează imposibilitatea transcrierii unor momente ce depășesc realitatea, care „sunt greu de spus” sau este greu „a reda nespusul”, pe scurt existând o limită a reprezentării acestora.

Cercetarea de față alternează în structura ei capitole sau părți în care descrierea și analiza se succed și se înlocuiesc cu realitatea discursivă a rostirii istorice, astfel încât se realizează la prima vedere o alcătuire armonioasă, tematică și metodologică a cărții. Dacă în capitolul II genul discursiv-memorialistic este abordat din

perspectiva terminologică, tematică și performativă, în capitolul III prezentarea sau inventarul memorialistici spațiului concentraționar este structurată pe o direcție eminentemente descriptivă și elaborată pe baza reperelor geografice ale universului concentraționar. Tot astfel, dacă o consistență descriptivă a reconstituirii portretului torționarului comunist român pe baza unei biografii „modale” cum ar spune Fr. Dosse (reprezentativă fizic și moral în panorama socială a aparatului ideologic represiv comunist) face obiectul capitolului IV, următorul capitol, cel de-al cincilea încearcă să delimiteze tipologic și nu descriptiv torționarul, prin proiecțiile metamorfice ale acestuia în durată lungă. În egală măsură, conturul inductiv al tipurilor de torționar au un consistent ingredient narativ și descriptiv, în unele locuri chiar literaturizat (de exemplu personajele din pasajele memorialistice ale lui Teodor Mhadaș).

Alternanța reconstitutivă și discursivă din cuprinsul cărții este validată și de capitolul VI dedicat procesului memorizator în care degajările discursului istoric și psihoistoric semnalizează complexitatea analizei direcționate cu predilecție asupra literaturii memorialistice. Aplicațiile psihoistorice în ceea ce privește imaginea torționarului fac obiectul- așa cum demonstrează autorul cărții- atât al memoriei și memorizării suplicatului (anchetatului) cât și al fenomenologiei torționarului (comportament, gestică, comunicare, portret caracteriologic etc.). Se poate valorifica în acest sens, cu beneficii multiple, transferul- pe releul psihanalitic și psihoistoric- între memoria persecutatului ca procesare psihanalitică a traumei și psihanaliza cazului particular în ceea ce privește torționarul. Tot astfel, după cum în dezbateră teoriei psihoistorice se vizează psihobiografia, comportament și personalitate (în sensul întreprinderilor lui Jean Piaget), analiza ce se ocupă de aspectele istorice și psihoistorice ale suferinței și ale „torționarismului românesc” (cum formulează autorul cărții) trebuie să aibe în vedere atât „reducțiile” freudiene cât și degajările sociologice durkhemiene (mediul, religia, statutul socio-economic și material, standardele culturale etc.)

Ceea ce autorul reușește să atingă în mod inovativ în acest capitol sunt considerațiile psihoistorice induse în mecanismul jocului de putere sau mai exact rolul frustrărilor și beneficiilor de putere ca explicații psihoistorice ale comportamentului torționar. Dacă

cartea în ansamblul ei este o orchestrare alternativă de tip analitic, descriptiv și discursiv tot astfel trebuie remarcate studiile de caz sau exercițiile interpretative plasate în cuprinsul capitolelor (Elisabeta Rizea în cap. IV, Vasile Ciolpan în cap. VII sau studiile sau studiile de gen ale profilului torționar). Aceste studii de caz ritmează sau alternează la rândul lor construcția istoriografică a cărții și face posibilă recunoașterea potențialului interpretativ și demonstrativ al lucrării și al autorului ei.

Remarcăm varietatea suportului documentar: arhive, literatură memorialistică, lucrări teoretice și istoriografice, lucrări generale și speciale. Ele dau măsura unui orizont bibliografic și documentar amplu și deopotrivă dau măsura familiarizării cu o tematică și cu o dezbatere de mare actualitate în istoriografia românească.

Prof. univ. dr. Doru Radosav

CUVÂNT ÎNAINTE

Răul pe care oamenii îl pot face

În piesa *Iulius Cezar* a lui Shakespeare, în actul trei, există o replică menită parcă să sintetizeze milenii de istorie: adresându-se romanilor imediat după asasinarea lui Cezar, personajul Marcus Antonius spune „*Răul pe care oamenii îl fac va dăinui și după ei; în schimb, binele este adesea îngropat odată cu oasele lor*”. Această frază („The evil that men do...”) a străbătut secolele și a impregnat literatura și filosofia morală a civilizației occidentale. În încercările noastre de rememorare sau analiză a marilor drame din istoria umanității, deseori medităm abstract asupra naturii *Răului*: de unde apare el?; care este sursa lui și care e materialul său de combustie?; care-i sunt formele de manifestare?; și, mai ales, de ce – dintre toate ființele acestei lumi – omul este atât de imaginativ în a face rău semenilor săi?

Această ultimă întrebare se ridică de la sine în fața unui volum precum cel ce se deschide aici. În istoriografia română s-au înmulțit, în ultimii 20 de ani, lucrările despre sistemul concentraționar al României în timpul regimului comunist. Această cvasi-abundență de lucrări este o recuperare firească și binevenită, pentru că rădăcinile răului trebuie înțelese – tocmai pentru ca el să nu se mai repete, măcar în această formă. După modelul Uniunii Sovietice, România *populară* de după 1948 – prin conducătorii săi de atunci, clienți fideli ai Moscovei bolșevice – a creat un sistem amețitor al represiunii, parte din *Gulag*-ul mondial prin care ideologia comunistă și-a timorat și nimicit adversarii, din Rusia și până în China și din Centrul Europei până în Coreea de Nord. Represiunea a fost o dimensiune principală și obligatorie a regimurilor comuniste. Ilegitime și minoritare, totdeauna susținute prin forță și mereu ambalate într-o propagandă amețitoare, regimurile comuniste au trebuit să-și lichideze adversarii – pentru că altfel s-ar fi simțit mereu nesigure în controlarea societăților în care au ajuns la putere prin forță și/sau prin viclenie.

Atunci când vorbim despre această geografie macabră a crimelor politice ale comunismului, cel mai adesea găsim vinovații în liderii partidelor create după tiparul lui Lenin, Stalin, Mao, Kim Ir Sen, Pol Pot ș.c.l. În mod firesc, responsabilii principali se află mereu la vârful puterii. Cei care au dat ordinele ucigașe (cu nonșalanța cu care, se spune, Stalin bifa cu creionul bicolor listele de *tovarăși* executați) sunt astăzi subiecți pentru cei care (re)scriu povestea utopiei comuniste. Cel mai adesea, în analiza noastră, conducătorii ocupă locul de seamă; atenția este focalizată asupra lor. Numai că, pe lângă cei care au dat ordinele, se mai află o categorie de oameni la fel de vinovați din punct de vedere moral: sunt cei care au ascultat și au pus în aplicare ordinele ucigașe. Adică *torționarii*. Așa cum istoria comunismului este incompletă fără liderii de partid, la fel această istorie a tuturor dictaturilor este de neînțeles fără această specie care are locul ei în povestea universală a răului: specia torționarilor, trăitoare prin toate țările în care libertatea a fost suprimată. Torționarii au fost, și ei, fețe ale răului.

Acesta, așadar, este subiectul cărții de față. Cu pasiunea intelectuală a cercetătorului mereu doritor să afle mai mult, tânărul istoric Dumitru Cătălin Rogojanu și-a propus să investigheze acest portret-robot al răului din universul concentraționar românesc: adică, ceea ce autorul numește *torționarul comunist*. Cu câțiva ani în urmă, acest subiect a constituit tema unei teze de doctorat, pe care dl Rogojanu a susținut-o cu succes la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Așa cum este și indicat, teza de atunci a devenit cartea ce se va prefigura în paginile următoare.

Cine au fost *torționarii* regimului comunist din România? Ce anume îi mâna în sarcina lor cotidiană? Era vorba de convingeri? Sau de un simț al datoriei față de superiori? Sau de dorința egoistă a unui trai mai bun, clădit pe suferința altora? Sau era vorba, pur și simplu, despre plăcerea unora, sadică și dezumanizantă, de a face rău unor semenii oricum căzuți în dizgrația momentului? O introspecție în această faună a crimei nu e deloc ușoară, tocmai pentru că ea merge pe muchia de cuțit a tuturor normelor morale. Istoria torturii – cuvânt din a cărui rădăcină provine pesemne și *torționarul* – este parte integrantă a istoriei politice sau militare a umanității. Din păcate, România n-a făcut excepție – iar secolul XX

(și comunismul aferent) au adus chiar și „particularități naționale” din acest punct de vedere: *experimentul Pitești*, de exemplu, este una dintre cele mai mari crime colective comise vreodată în spațiul românesc, în care tortura fizică și cea psihică au mers împreună, spre anihilarea ultimei urme de demnitate umană. Drept care istoricilor și specialiștilor în etică le rămâne, mereu deschisă, întrebarea: cine era cel mai mult dezumanizat într-un astfel de univers concentraționar – cel chinuit, victima, sau cel ce chinuia, adică torționarul? Care dintre ei era primul în care răul ieșea învingător?

Lucrarea istoricului Rogojanu este o lectură utilă – chiar dacă nu se va putea spune că este una agreabilă, prin forța subiectului. Mereu, în mintea cititorului, vor reveni obsesiv aceleași întrebări: cine erau acești oameni capabili să producă răul cu atâta ușurință (și, uneori, eficacitate)? De unde proveneau ei, din ce medii, din ce familii, din ce nișă a societății? Au fost ei un produs al comunismului? Sau este vorba, pur și simplu, despre oameni gata să facă rău oricum și oriunde, împotriva oricui, indiferent de cel care dă ordinele? Unii dintre torționari, cum se va vedea, au fost tineri promovați de regimul comunist; dar alții erau lucrători cu vechime prin închisorile românești, de care regimul comunist s-a folosit ca de niște instrumente gata oricând să rupă în două spinări și conștiințe.

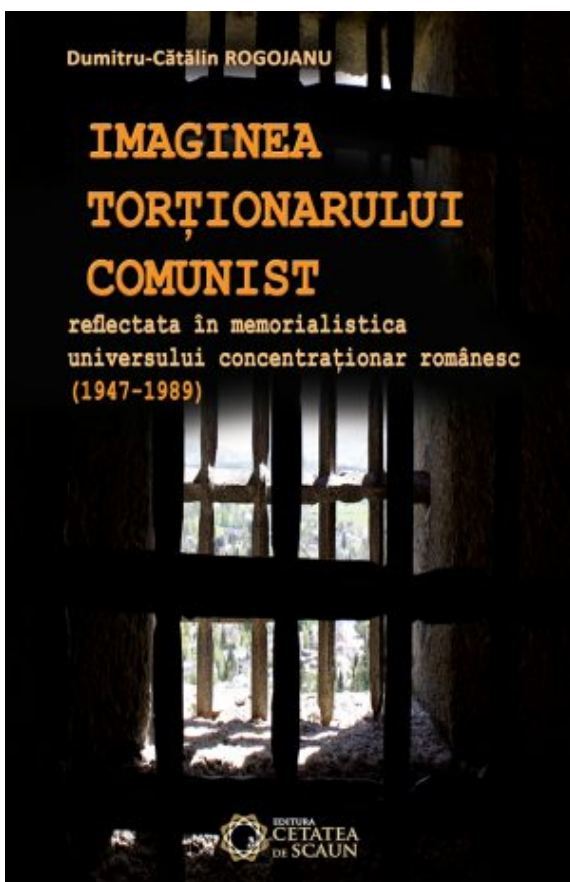
Deseori, în ultimele două decenii, în discursul public s-a deplâns lipsa unui proces mondial al comunismului. Din acest punct de vedere, balanța dintre cele două mari crime ale secolului XX – nazismul și comunismul – pare că rămâne în dezechilibru: nazismul a avut procesul său, pe când comunismul (ca sistem) n-a fost chemat niciodată în fața Justiției. Însă istoricii știu că, în disciplina lor, lucrurile sunt totdeauna mai complexe decât par la prima vedere. Din păcate sau din fericire, Istoria nu este un tribunal, iar istoricii nu sunt procurori. Singurul rol – și singura datorie – a istoricilor este să se apropie de adevăr. Este ceea ce face aici dl. Rogojanu: încearcă să facă lumină cât mai aproape de rădăcina răului. Tocmai așa, apropiindu-se de adevăr, Istoria pune ordine – cât de poate – în trecutul nostru. Procesul comunismului nu se va face într-o sală de judecată – ci în biblioteci, prin astfel de cărți.

În piesa amintită mai sus a lui William Shakespeare, Marcus Antonius vorbea despre moartea unui singur om. În cărțile despre

regimul comunist din România – precum aceasta – este vorba despre drama a zeci, poate chiar sute, de mii de oameni. În cazul lui Cezar, arma crimei a fost un cuțit – sau mai multe; în cazul regimului comunist autohton, arma crimei au fost acești *torționari*: oameni fără chip și cel mai adesea fără nume, oameni care până de curând au continuat să trăiască alături de noi, creaturi care au arătat cât de crunt și de absurd, într-adevăr, poate să fie răul pe care oamenii îl pot face.

Prof. univ. dr. Adrian Cioroianu
05 mai 2014

Acasă / Istorie / Imaginea tortionarului comunist reflectată în memorialistica universului concentraționar românesc (1947-1989)

Imaginea tortionarului comunist reflectată în memorialistica universului concentraționar românesc (1947-1989)

Autor: Dumitru Cătălin Rogojanu

29,00 lei

Cod Produs	CS00275
ISBN	978-606-537-234-4
Nr. pagini	220
Nr. planșe	0
Format	13 x 20 cm

1

Adaugă în coș

Categorie: [Istorie](#) Etichetă: [Dumitru Cătălin Rogojanu](#)

Descriere

Cuprins

Prefață

Cuvânt înainte

Lucrarea istoricului Rogojanu este o lectură utilă – chiar dacă nu se va putea spune că este una agreabilă, prin forța subiectului. Mereu, în mintea cititorului, vor reveni obsesiv aceleași întrebări: cine erau acești oameni capabili să producă răul cu atâta ușurință (și, uneori, eficacitate)? De unde proveneau ei, din ce medii, din ce familii, din ce nișă a societății? Au fost ei un produs al comunismului? Sau este vorba, pur și simplu, despre oameni gata să facă rău oricum și oriunde, împotriva oricui, indiferent de cel care dă ordinele? Unii dintre tortionari, cum se va vedea, au fost tineri promovați de regimul comunist; dar alții erau lucrători cu vechime prin închisorile românești, de care regimul comunist s-a folosit ca de niște instrumente gata oricând să rupă în două spinări și conștiințe.

prof. univ. dr. Adrian Cioroianu

Cartea în ansamblul ei este o orchestrare alternativă de tip analitic, descriptiv și discursiv tot astfel trebuie remarcate studiile de caz sau exercițiile interpretative plasate în cuprinsul capitolelor (Elisabeta Rizea în cap. IV, Vasile Ciolpan în cap. VII sau studiile sau studiile de gen ale profilului tortionar). Aceste studii de caz ritmează sau alternează la rândul lor construcția istoriografică a cărții și face posibilă recunoașterea potențialului interpretativ și demonstrativ al lucrării și al autorului ei.

Prof. univ. dr. Doru Radosav

Cercetarea de față urmărește să reconstituie profilul tortionarului comunist român bazându-se în principal pe lucrările memorialistice despre spațiul concentraționar, dar și pe surse de arhivă sau alte cărți, studii și articole din țară și străinătate. Demersul nostru științific a plecat de la premisa oferirii unui cadru conceptual, analitic și interpretativ asupra problematicei tortionarismului, urmărind câteva direcții ce au fost tratate din alte perspective de investigare, sau cu alt instrumentar bibliografic de către istoricii și cercetătorii români.

Unul dintre motivele pentru care am ales această temă a urmărit aducerea în dezabeterea academică a faptelor reprobabile a foștilor reprezentanți ai aparatului represiv comunist și

a manierei în care memorialiștii îi descriu și îi percep pe aceștia. În al doilea rând, teza vrea să semnaleze indirect necesitatea unei condamnări a comunismului nu doar la nivel declarativ și „oficial”, ci punând accent pe depozițiile victimelor, care și-au rememorat trăirile zguduitoare, sub forma de lucrări memorailistice sau interviuri de istorie orală. În condițiile actuale, societatea românească nu poate să-și asume trecutul fără o „judecată” mai mult istorică decât politică sau juridică, deoarece doar istoricul poate face analize și interpretări nuanțate, asupra unor temnicheri care au maltratat oameni nevinovați. Conturarea figurilor unor cunoscuți tortionari plecând de la descrierea trăsăturilor fizice și comportamentale a constituit punctul central al cercetării noastre, dar s-a avut în vedere și nevoia stringentă de a „nu-i uita”, sau cum ar spune Paul Goma de a „nu-i tăcea” pe membrii aparatului represiv comunist.

Dumitru-Cătălin ROGOJANU

© 2007 - 2017 Editura Cetatea de Scaun Târgoviște

